

ANNA ZELLMMA
UWM Olsztyn

OSOBOWOŚĆ JAKO DETERMINANT INTERAKCJI SPOŁECZNYCH MŁODZIEŻY W TOKU KATECHEZY

Stwierdzenie faktu, że osobowość jest jednym z podstawowych determinantów interakcji społecznych stało się założeniem wyznaczającym ramy wielu rozważań na temat zachowania człowieka i podejmowanych przez niego działań. W toku tych interakcji człowiek z jednej strony podlega oddziaływaniom otaczającego go świata, z drugiej zaś sam wpływa na tę rzeczywistość.

W katechetyce – jak dotąd odczuwa się wyraźny niedosyt nawiązywania do tych zagadnień. Najczęściej mówi się tam o celach, treściach i metodach pracy dydaktyczno-wychowawczej z katechizowanymi dziećmi i z młodzieżą, a przy tym akcentuje aspekty dydaktyczne. Powstaje jednak potrzeba podejmowania badań interdyscyplinarnych, ukazujących np. związki zachodzące pomiędzy osobowością katechizowanej młodzieży a przejawianymi przez uczniów – w toku katechezy – interakcjami społecznymi. W ten sposób można dostrzec powiązania istniejące pomiędzy osobowością katechizowanych uczniów a podejmowanymi działaniami, co z kolei pozwoli katechetom na podejmowanie efektywnych czynności w zakresie wspomagania uczniów najpierw w osiągnięciu dojrzałości ludzkiej, a następnie chrześcijańskiej¹.

Orientacja na znajomość osobowościowych determinantów interakcji społecznych podejmowanych przez młodzież w toku katechezy stanowi sprawę bardzo istotną, również dlatego, że procesy zachodzące we współczesnym świecie wymagają od młodego pokolenia posiadania znajomości siebie, dobrze rozwiniętej kooperacji społecznej oraz umiejętności komunikacji. Jest więc konieczne, aby katecheta znał osiągnięcia psychologii w tym zakresie, co pozwoli mu skutecznie pomagać katechizowanej

¹ Na ten fakt zwraca uwagę m.in. „Dyrektorium ogólne o katechizacji”. Zob. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998, s. 242.

młodzieży w rozwijaniu cech ludzkich i chrześcijańskich w celu osiągnięcia dojrzałości „według miary daru Chrystusowego” (Ef 4,7)

Z tego, między innymi, względu należy poszukiwać odpowiedzi na pytanie: jaki jest wpływ osobowości młodzieży na podejmowane w toku katechezy interakcje społeczne? Zanim jednak zostanie rozwiązany ten problem trzeba najpierw omówić kwestie terminologiczne, wskazując przy tym na zakres pojęcia „osobowość” oraz „interakcje społeczne”. Konieczne jest również przedstawienie ekstrawersji – introwersji jako dwóch biegunów jednego z podstawowych wymiarów osobowości katechizowanej młodzieży. Dopiero w tym kontekście należy ukazać wpływ osobowości młodzieży na podejmowane w toku katechezy interakcje społeczne, a następnie przedstawić wynikające z tego wnioski i postulaty katechetyczne.

Podstawowe kwestie terminologiczne

W tytule artykułu zostały zawarte terminy wieloznaczne, które posiadają wśród psychologów i katechetów różne ujęcia. Wynikają one głównie ze złożoności takich pojęć, jak: „osobowość” oraz „interakcje społeczne”. Z tego względu pierwszym z podstawowych zagadnień, które wymagają omówienia są kwestie terminologiczne. Ważne jest tu wyraźne ukazanie takiego rozumienia tych pojęć, jakie stanowi punkt odniesienia dla podjętego w niniejszym opracowaniu problemu.

Osobowość

W literaturze pedagogicznej i psychologicznej funkcjonuje wiele definicji pojęcia „osobowość”. W zależności od reprezentowanego stanowiska podkreśla się elementy społeczne, kulturowe, wewnętrzne, zaznaczając przy tym, że osobowość nie jest czymś wrodzonym i gotowym, lecz dynamicznym, kształtującym się na podłożu plastycznej, odziedziczonej struktury psychicznej danej jednostki w kontekście zmiennych warunków społeczno-kulturowych².

² W psychologii istnieją różne teorie osobowości, które ujmują ją bądź jako układ cech charakteryzujących człowieka (teoria cech), bądź jako układ czynników ujawnianych w wyniku badań psychometrycznych (teorie czynnikowe), bądź też jako system struktur poznawczych jednostki (koncepty kognitywne). W niektórych koncepcjach psychologicznych podkreśla się związek cech czy struktur osobowości człowieka z właściwościami neurofizjologicznymi i hormonalnymi jego organizmu (H. Eysenck, R.B. Cattell). Zob. G.W. Allport, *Pattern and Growth in Personality*, 1961; R.B. Cattell, *The inheritance of personality and ability. Research methods and findings*, New York 1982; L. Eaves, H.J. Eysenck, N. Martin, *genes, Culture and Personality: An empirical approach*, London 1989; A.C. Heath, P.A. Madden, C.R. Cloninger,

Współcześnie większość badaczy osobowości zgadza się co do tego, że osobowość „jest dynamiczną i niepowtarzalną, a zarazem względnie stałą, konstelację nabytych i wrodzonych właściwości psychicznych znamiennych dla danej jednostki, a zarazem kształtującą jej charakterystyczną aktywność wewnętrzną i zewnętrzną”³. Innymi słowy jest to psychiczna sylwetka człowieka, konstytuowana przez nabyte i wrodzone dyspozycje i schematy reagowania, powstała jako wynik dojrzewania, uczenia się i przystosowania, determinująca dalszy jego rozwój i przystosowanie się. Podstawową funkcją tak rozumianej osobowości jest kierowanie intencjonalną aktywnością człowieka, która to aktywność najpełniej wyraża się w tworzeniu i realizowaniu planów życiowych⁴.

W tak zdefiniowanej osobowości wyodrębnia się trzy poziomy, które odpowiadają trzem poziomom funkcjonowania człowieka⁵. Pierwszy z nich to poziom wrodzonych dyspozycji (motywacyjnych, temperamentalnych, instrumentalnych). Jest on, z punktu widzenia rozwojowego, najstarszym poziomem, którego dyspozycje można podzielić na popędowo-emocjonalne (potrzeby, popędy i emocje), temperamentalne (np. wrażliwość sensoryczna i emocjonalna, siła i szybkość reakcji, zrównoważenie emocjonalne, odporność) i instrumentalne (poznawcze i wykonawcze, określane jako wrodzone zdolności)⁶.

Same wrodzone dyspozycje, bez odpowiednich nawyków i czynności intencjonalnych, nie stwarzają człowiekowi dostatecznych możliwości adaptacyjnych, nie umożliwiają nawet przetrwania. Człowiek nie posiada bowiem wrodzonych struktur poznawczo-popędowo-motorycznych, czyli instynktów, które rozpadają się i pozostaje tylko jeden ich człon – popędowy czy popędowo-emocjonalny i dlatego musi uczyć się rozpoznawania

N.G. Martin, Genetic and environmental structure of personality, w: Personality nad psychopatologię, ed. C.R. Cloninger, Washington 1999, s. 343-362.

³ Z. Chlewiński, Postawy a cechy osobowości, Lublin 1987, s. 15 i nn; C.S. Hall, G. Lindzey, Teorie osobowości, Warszawa 1998³, s. 18 i nn; W. Łukaszewski, Szanse rozwoju osobowości, Warszawa 1984, s. 198; S.C. Ouellette, The relationship between personality and health: What self and identity have to do with it, w: Self, social identity, and physical health: interdisciplinary explorations. Rutgers series on self nad social identity, vol. II, ed. R.J. Contrada, R.D. Ashnove, New York 1999, s. 126-145; S. Siek, Struktura osobowości, Warszawa 1986, s. 14-15.

⁴ Mc. Adams, P. Dan, The person: An introduction to personality, USA 1994², s. 17-25.

⁵ Szerzej na ten temat pisze m.in. R.A. Emmons, Levels and domains in personality: An introduction, „Journal of Personality”, 63 (1995) nr 3, s. 341-364; D.C. Funder, The personality puzzle, New York 1997; T. Mądrzycki, Osobowość jako system tworzący i realizujący plany (nowe podejście), Gdańsk 1996.

⁶ A.C. Heath, P.A. Madden, C.R. Cloninger, N.G. Martin, genetic and environmental structure of personality, ed. C.R. Cloninger, Personality and psychopatologię, Washington 1999, s. 343-367.

przedmiotów służących zaspokajaniu jego potrzeb oraz przyswajać sobie czynności, za pomocą których zaspokajanie to może być realizowane. Na podstawie tak konstytuowanego poziomu rozwijają się dwa genetycznie młodsze poziomy, które między innymi regulują zaspokajanie potrzeb i popędów związanych z tym pierwszym poziomem, przy czym główną rolę w tej regulacji spełnia świadomość, która w sposób niepełny podporządkowuje sobie dwa niższe poziomy⁷.

Drugi poziom kształtuje się na podstawie wyżej wymienionych dyspozycji i mechanizmów o podłożu biologicznym i jest określany jako poziom nawyków. Wiąże się on z odruchami, które służą zaspokajaniu określonych potrzeb jednostki, a w miarę upływu czasu i nabywania przez nią doświadczenia coraz bardziej wzbogacają się, utrwalają i automatyzują, a tym samym prowadzą do powstania nawyków, czyli ciągu reakcji na odpowiedni szereg bodźców⁸. Tak określone nawyki mają mniej lub bardziej konkretny charakter; są powiązane z określonymi sytuacjami i mogą być generalizowane na sytuacje podobne, przy czym ich stopień generalizacji może być różny. Im bardziej jest utrwalony nawyk, tym mniejsza ilość informacji bodźcowej zdolna jest wywołać określoną reakcję podmiotu, a więc tym mniejsza rola aktualnych doświadczeń. Poza tym w wypadku kierowania się nawykami występuje wpływ uprzedniego doświadczenia oraz aktualnie działających bodźców na zachowanie jednostki, co pozwala stwierdzić, że nawykowe zachowanie jest w znacznym stopniu zdeterminowane przeszłością i historią życia jednostki⁹.

Wreszcie trzeci poziom osobowości, określany jako poziom świadomości, jest najmłodszym filo- i ontogenetycznie poziomem funkcjonowania, a przy tym najbardziej elastycznym i efektywnym. Wiąże się on z myśleniem abstrakcyjnym i posługiwaniem językiem, a więc z tym co ma sioisze ludzki wymiar, przy czym świadomość stanowi tu pewnego rodzaju potencjalność, która w odpowiednich warunkach wstanie czuwania może być aktualizowana w postaci uświadomienia sobie niektórych spraw, związków między zjawiskami, co stwarza jednostce możliwości integracji doświadczenia i kierowania swym zachowaniem¹⁰. Podstawową zaś formą

⁷ Tamże.

⁸ R.A. Emmons, Levels and domains in personality: An introduction, art. cyt., s. 350-359.

⁹ M. Frese, J. Stewart, B. Hannover, Goal orientation and planfulness: action styles as personality concepts, „Journal of personality and Social Psychology”, 52 (1987), s. 1183-1190.

¹⁰ Tamże.

funkcjonowania na poziomie świadomości jest działanie, rozumiane jako aktywność intencjonalna, a więc specyficzna dla człowieka¹¹.

Tak określona osobowość jest źródłem intencjonalnych aktywności człowieka. Obejmuje ona, podobnie jak działanie, aspekt motywacyjny, instrumentalny i stylistyczny. Pierwszy z nich dynamizuje i ukierunkowuje czynności. Zalicza się tu wartości, ideały, dążenia, a także przekonania jednostki. Z kolei drugi określa poziom ich wykonania. Można tu wyodrębnić takie dyspozycje instrumentalne, jak: wiedza, inteligencja, zdolności oraz umiejętności. Trzeci z kolei przejawia się w sposobie tworzenia planów i ich realizacji, przy czym aspekty te są ze sobą ściśle powiązane. Co więcej, każdy z tych aspektów odnosi się także do działania. W praktyce można dostrzec wzajemne powiązania pomiędzy poszczególnymi aspektami osobowości i działania. I tak na przykład oczekiwanie wpływa na przebieg i wynik działania, z kolei przebieg i wynik działania znajduje się u podstaw określonych oczekiwań¹².

Każda jednostka pomimo swojego podobieństwa do innych osób ma sobie właściwe cechy emocjonalne, temperamentalne i wolicjonalne, które stanowią zespół właściwości i jako takie determinują osobowość. Każdy człowiek jest więc z jednej strony podobny do innych, z drugiej zaś różni się od nich wyjątkowością swych doświadczeń i odmiennością własnego „ja”, które tworzy zasadniczy zrąb osobowości. Istotną rolę spełniają przy tym pewne szczególne zdolności nazywane wyznacznikami osobowości. Obejmują one: skłonności, przez które rozumie się swoiste tendencje dynamiczne mówiące o tym, jakie dana jednostka przejawia zainteresowanie, czego pragnie, dokąd dąży; zdolności, które są zawsze zdolnościami do czegoś, do jakiegoś, konkretnego działania; emocjonalność i uczuciowość; inteligencję, uzdolnienia, potrzeby psychiczne, postawy społeczne, przekonania; temperament wyrażający się w tempie i rytmie procesów psychicznych jednostki; i charakter, czyli cechy wyciskające piętno na wszystkim, co jednostka robi, jak też jej cechy wyrażające specyficzną indywidualną postawę wobec świata i ludzi¹³.

Prezentowane rozumienie osobowości charakteryzuje się nie tylko szerokim, trójpoziomowym ujmowaniem osobowości, ale i łączeniem jej z podejmowanymi przez człowieka interakcjami. Z jednej bowiem strony osobowość kształtuje się poprzez uczestnictwo w działaniu, z drugiej zaś, poszczególne elementy strukturalne osobowości są czynnikiem wpływającym

¹¹M. Frese, J. Stewart, B. Hannover, Goal orientation and planfulness: action styles as personality concepts, „Journal of Personality and Social Psychology”, 52 (1987), s. 1182-1190.

¹²T. Mądrzycki, Osobowość jako system tworzący i realizujący plany, dz. cyt., s. 21 i nn.

¹³L.A. Pervin, Personality: theory and research, New York 1993⁵, s. 12 i nn.

zarówno na podejmowanie interakcji społecznych, jak i na ich ukierunkowanie.

Interakcje

W psychologii społecznej funkcjonują różne koncepcje interakcji społecznych. W zależności od reprezentowanego stanowiska, zwraca się uwagę na dokonującą się w toku interakcji wymianę bodźców i reakcji konstytuującą zachowanie partnerów, którzy wzajemnie na siebie oddziałują (behawiorystyczne rozumienie interakcji społecznych); ujmuje interakcje jako wymianę nagród i kosztów, przy czym stwierdza się, że wynik interakcji jest pozytywny, jeżeli jej uczestnicy otrzymują wiele nagród w postaci zaspokajania potrzeb (np. potrzeby uznania społecznego), a jednocześnie ponoszą stosunkowo nieznaczne koszty, związane z wysiłkiem uruchamiania ciągów odpowiednich zachowań; włącza do zakresu interakcja społecznych postawy interpersonalne, stwierdzając, że jakość tych interakcji zależy od komponentów konstytuujących postawy, a szczególnie od procesów poznawczych, pozytywnej lub negatywnej oceny jego zachowania się w kategoriach układów odniesienia, wytworzonych w toku socjalizacji jednostki i nabywania przez nią doświadczeń (ocena pozytywna wywołuje zbliżenie do partnera, negatywna zaś – unikanie z nim kontaktu)¹⁴.

Większość badaczy problemu przez „interakcje społeczne” rozumie wzajemne oddziaływanie na siebie jednostek lub jednostek i grup społecznych lub tylko grup społecznych dla osiągnięcia określonego celu. Istotny jest przy tym dobór metod i środków działania umożliwiających zmodyfikowanie postaw, zachowań i preferencji osób podejmujących dane działanie¹⁵. Interakcja społeczna jest więc układem obserwowalnych zachowań dwu lub więcej jednostek, które swoimi zachowaniami w danej sytuacji przyjmują wobec siebie określoną postawę. Obrazem interakcji są pewne obserwowalne następstwa zachowań osób pozostających ze sobą w kontakcie, przy czym wyraźny jest związek między zachowaniami jednej osoby z zachowaniami drugiej osoby. Ważna jest tu także koordynacja linii działania¹⁶ między podmiotami interakcji, czyli takie uczestnictwo podmiotów, w toku którego zmierzają one do połączenia własnej linii działania z linią partnera, a ich inicjatywy w tym działaniu są adekwatne do sytuacji. Ważnym czynnikiem

¹⁴ Szerzej na temat poszczególnych koncepcji interakcji społecznych pisze m.in. M. Argyle, *Psychologia stosunków międzyludzkich*, Warszawa 1998².

¹⁵ W. Piwowarski, *Interakcja społeczna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. VII, red. S. Wielgus, J. Duchniewicz, M. Daniluk [i in.], Lublin 1997, k. 368.

¹⁶ Linia działania oznacza, że trwa ono przez pewien czas, ma określony kierunek i pewną treść. Zob. G.W. Shugar, *Interakcja. Koordynacja linii działania i funkcjonowanie językowe*, Warszawa 1982, s. 17 i nn.

jest tu motywacja i gotowość jednostek do wchodzenia w interakcje, a także ich indywidualne zdolności, możliwości oraz doświadczenia¹⁷.

Takie rozumienie interakcji społecznych posiada istotne znaczenie przy analizie osobowościowych determinantów interakcji społecznych młodzieży – podejmowanych w toku katechezy. W kontekście katechetycznym interakcje społeczne są splotem różnorodnych zachowań i czynników, związków zachodzących pomiędzy podmiotami albo danym podmiotem i grupą bądź podmiotem i światem zewnętrznym. To wzajemne oddziaływanie tworzy pewną przestrzeń między uczestnikami interakcji, a wszystko to, co podmioty wnoszą ze sobą do tej przestrzeni interakcyjnej ma wpływ zarówno na sam jej przebieg, jak i na jakość konkretnej interakcji. Przebieg tych interakcji dokonuje się w środowisku katechetycznym (najczęściej jest to szkoła i parafia), głównie w czasie lekcyjnym i w szkole, a niekiedy także w kościele czy w innym miejscu i jest uwikłany w rozwiązywanie przez jej uczestników problemów, różnych zadań. Wszystko to tworzy określony kontekst wątków motywacyjnych, osobowościowych oraz środowiskowych. Co więcej interakcje społeczne w toku katechezy mają charakter wychowawczy, gdyż stwarzają młodzieży okazję do rozwoju społecznie aprobowanych form postępowania, do percepcji i oceny zachowań innych osób oraz do obserwacji, jak na własne zachowanie się młodzieży reagują inne osoby uczestniczące w działaniu, jakie są przyczyny akceptacji lub odrzucenia rozmaitych sposobów zachowania się i różnych postaw. Zdobyte w toku tych interakcji doświadczenia, zarówno pozytywne, jak i negatywne, z jednej strony są warunkowane osobowościowymi determinantami, z drugiej zaś przyczyniają się do rozwoju osobowości.

2. Ekstrawersja – introwersja jako jeden z podstawowych wymiarów osobowości katechizowanej młodzieży

Ekstrawersja – introwersja jest, jak stwierdza H.J. Eysenck, najistotniejszą dymensją osobowości. Stanowi ona dwa bieguny jednego z trzech głównych wymiarów osobowości człowieka¹⁸.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Nazwy tego wymiaru osobowości w literaturze psychologicznej rozpowszechnił C.G. Jung, który wprowadził wartościowe rozróżnienie pomiędzy ekstrawersją i introwersją. Szczegółowej analizy koncepcji ekstrawersji – introwersji dokonał H.J. Eysenck, który obok ekstrawersji – introwersji wyodrębnił neurotyzm, (chwiejność emocjonalną, zaburzenia w zakresie uczuciowości) i psychotyzm (zaburzenia myślenia). Zob. H.J. Eysenck, Is there a paradigm in personality research?, „Journal of Research in Personality”, 17(1983), s. 369-397; tenże, Dimensions of personality, 16,5 or 3?—Criteria for a taxonomic paradigm, „Personality and

Powstanie tych typów osobowości, zdaniem H.J. Eysencka, zdeterminowane jest przez układ nerwowy i środowisko, przy czym istotną rolę spełnia tu genotyp człowieka. Różnice indywidualne, jakie występują pomiędzy tak wyodrębnionymi typami, związane są z poziomem pobudzenia korowego, które u introwertyków jest wyższe niż u ekstrawertyków. Natomiast hamowanie korowe jest wyższe u ekstrawertyków niż u introwertyków¹⁹.

Ekstrawertyka charakteryzuje otwartość na świat zewnętrzny, nastawienie na zewnątrz i duża potrzeba działania, przy równoczesnej łatwości kontaktów z ludźmi. Przejawia on bardziej obiektywną wizję świata. Jego uwaga skierowana jest na świat zewnętrzny. Typowy ekstrawertyk jest towarzyski, ruchliwy, ma wielu przyjaciół, odczuwa potrzebę posiadania kogoś, z kim mógłby stale rozmawiać. Nie lubi samotności, czy podejmowania analizy własnego postępowania, lecz przejawia zamiłowanie do ciągłej zmiany, długich rozmów, śmiechu i żartów. Co więcej, ekstrawertyk lubi podejmować działania ryzykowne, którym towarzyszy napięcie. Kieruje się on chwilowym impulsem, działa pod wpływem sytuacji, w której aktualnie się znajduje. Ekstrawertyk jest jednostką impulsywną, skłoną do reakcji agresywnych. Łatwo traci panowanie nad sobą i nie posiada dobrej kontroli nad swoimi uczuciami. Nie zawsze też odznacza się rzetelnością w zakresie podejmowanego działania²⁰.

Tak określone cechy ekstrawertyka ułatwiają mu podejmowanie działania, nawiązywanie kontaktów międzyludzkich. Dzięki swojej otwartości skupia on wokół siebie wielu ludzi, z którymi nawiązuje bliskie relacje.

Introwertyk z kolei abstrahuje od obiektywnych warunków otoczenia, a jego uwaga skierowana jest przede wszystkim na własne wnętrze. Typowy introwertyk jest osobą spokojną, chętnie analizującą własne uczucia, postawy i zachowanie, skłoną do introspekcji. Lubi on raczej czytać książki niż przebywać w towarzystwie znajomych osób. W relacjach z innymi przejawia tendencje to dystansu, powściągliwości, z wyjątkiem wąskiego grona przyjaciół. Introwertyk posiada niewielu znajomych i przyjaciół, a w ich doborze jest bardzo wymagający. W działaniu nie jest impulsywny, lecz ostrożny i unika napięcia. Lubi robić plany na dłuższy okres, wieść uporządkowany tryb życia, a przy tym parę razy przymierza się, zanim coś zrobi. Uczucia swoje oddaje bardzo dokładnej kontroli, rzadko zachowuje się w sposób agresywny, niełatwo da się wyprowadzić z równowagi. Jego

Individual Differences", 12(1991), s. 773-790; C.G. Jung, *The structure and dynamics of the psyche*, Princeton 1960.

¹⁹ H.J. Eysenck, *Human learning and individual differences*, „Educational Psychology”, 3(1983), s. 169-180.

²⁰ Tamże.

postawa wobec przyszłości często zabarwiona jest pesymizmem. Introwertyk przywiązuje wielką wagę do wartości etycznych. Z przyjętych na siebie zobowiązań wywiązuje się sumiennie i nawet sprawy związane z codzienną egzystencją traktuje serio. Zwykle posiada opinię człowieka, na którym można polegać²¹.

W rzeczywistości nie występuje czysty typ zachowania ekstrawertyka czy introwertyka. Jest to tylko konstrukt teoretyczny, określany jako idealny przypadek. Przeciętny człowiek ma cechy osobowości jednego i drugiego typu z przewagą ekstra lub introwersji, co tym samym warunkuje jakość jego reakcji. Można jednak mówić o zespole cech i reakcji osobowości charakterystycznych dla typowego introwertyka czy ekstrawertyka.

Zwrócenie uwagi na te dwa bieguny osobowości, jakimi są ekstrawersja i introwersja ma istotne znaczenie z punktu widzenia, jakie stwarzają cechy charakterystyczne dla obu tych typów osobowości w podejmowaniu przez katechizowaną młodzież interakcji społecznych. Jednostka o cechach typowych dla ekstrawertyka w przeciwieństwie do introwertyka posiada w dużej mierze łatwość nawiązywania kontaktów, jest osobą otwartą i odznacza się aktywnością a zarazem impulsywnością w toku interakcji społecznych. Z kolei introwertyk nie jest impulsywny, lecz uporządkowany i zorganizowany w toku interakcji społecznych, a z podjętych zadań wywiązuje się sumiennie. Należy jednak pamiętać, że to czy dana jednostka jest ekstra – czy introwertykiem w dużej mierze zależy nie tylko od uwarunkowań biologicznych m.in. genotypu, ale także od środowiskowych. Środowisko stanowi pewnego rodzaju podłoże, na którym kształtuje się określony, wrodzony typ osobowości. Innymi słowy środowisko warunkuje w sposób istotny to, czy dana jednostka, na bazie wrodzonych predyspozycji, wypracuje sobie określone wzorce postępowania, przejawiane w toku interakcji społecznych.

3. Wpływ osobowości młodzieży na podejmowane w toku katechezy

Interakcje społeczne

Interakcje społeczne, jakie mają miejsce w toku realizowanej wśród młodzieży katechezy, zależą od wpływu wielu czynników. Jednym z nich jest osobowość uczniów. Stanowi ona istotny determinant podejmowanych przez katechizowaną młodzież interakcji społecznych. Zakres i jakość tych działań są często warunkowane strukturą osobowości, a w sposób szczególny jednym z jej wymiarów, konstytuowanym przez takie bieguny, jak: ekstrawersja

²¹ Tamże.

i introwersja. Stąd też katecheta powinien mieć na uwadze istotne wyznaczniki osobowości katechizowanej młodzieży. Wpływają one na to, w jaki sposób jednostka podejmuje działanie, ile wysiłku jednocześnie wkłada w wykonywanie zadań i jaki jest typowy dla niej sposób reagowania czy działania.

Uczeń z przewagą cech i reakcji charakterystycznych dla typowego ekstrawertyka sam chętnie uczestniczy w interakcjach społecznych. Nie potrzebuje więc dodatkowych bodźców pobudzających go do tego typu działania. W jego strukturę osobowości wpisana jest stała predyspozycja do szeroko rozumianej aktywności. Typowy ekstrawertyk kieruje się jednak chwilowym impulsem i w toku działania „lubi płać figle”, zawsze na wszystko ma gotową odpowiedź, a przy tym często żartuje. Jest także skłonny do reakcji agresywnych, łatwo może tracić panowanie nad sobą i nie zawsze jest rzetelny. Nie wystarczy więc ukazać ekstrawertykowi cel działań, lecz trzeba także pomagać mu w dobieraniu uczciwych środków. Katecheta powinien przy tym dyskretnie i stopniowo uczyć ekstrawertyka opanowania własnych, często impulsywnych, reakcji i wdrażać go kontroli uczuć. Ważne przy tym jest wspomaganie ekstrawertyka w nabywaniu takich cech, jak: rzetelność, sumienność.

Katechizowany, który odznacza się cechami i reakcjami typowymi dla introwertyka, obdarzony jest spokojnym, refleksyjnym usposobieniem, a przy tym przejawia tendencje do zorganizowania własnego działania. Potrzebuje on więcej czasu na wykonanie zadania, dodatkowych bodźców aktywizujących. Katecheta powinien uznać prawo introwertyka do introspekcji, zorganizowanego i uporządkowanego działania czy też do przejawianej w toku interakcji wrażliwości. Co więcej wymaga to ze strony katechety wzmacniania ucznia – introwertyka w rzetelnym i sumiennym działaniu, a także wyrażania życzliwości, unikania powodów do zawstydzenia czy krytyki publicznej.

Osobowość młodzieży, a zwłaszcza związana z nią ekstrawersja i introwersja, w znacznym stopniu decydują o tym, w jaki sposób katechizowani uczestniczą w interakcjach społecznych, czy i w jakim zakresie nawiązują kontakt z rówieśnikami i z katechetą, jakie przejawiają postawy, co „wnoszą” ze sobą do tej przestrzeni interakcyjnej, czy podejmowane przez nich działania są adekwatne do sytuacji i czy pozwalają na efektywne rozwiązywanie przez uczestników katechezy zadań oraz problemów egzystencjalnych, jaki jest związek między zachowaniami jednej osoby z zachowaniami innych osób.

W toku katechezy realizowanej w środowisku szkolnym młodzież uczestniczy w różnych interakcjach społecznych, zarówno tych, jakie w danej jednostce lekcyjnej planuje i organizuje katecheta, jak i spontanicznych,

nieformalnych, okazjonalnych. Pozwala to katechecie na obserwowanie i dostrzeganie różnic indywidualnych w jakości czy wydajności podejmowanych przez młodzież – w określonej sytuacji – zachowań. Istnieje także możliwość z jednej strony obserwowania następstw zachowań uczniów pozostających ze sobą w kontakcie, wyraźnego dostrzegania związków między zachowaniami jednej osoby z zachowaniami rówieśników, z drugiej zaś wyraźnego dostrzegania związku między postawami katechety a zachowaniami młodzieży.

4. Wnioski i postulaty katechetyczne

Każdy uczeń posiada cechy i reakcje osobowości typowe dla niego, które stanowią istotny determinant interakcji społecznych w toku katechezy. Ważna jest więc, ze strony katechety, świadomość różnic w strukturze osobowości uczniów, które to różnice w sposób znaczący warunkują uczestnictwo młodzieży w interakcjach społecznych, jakie mają miejsce w toku katechezy. Poznanie osobowościowych determinantów podejmowanego przez młodzież działania jest jednym z podstawowych warunków efektywności pracy dydaktyczno-wychowawczej katechety. Skłania katechetę do poszukiwania i stosowania odmiennych sposobów wychowania czy wzmacniania postaw wynikających z wiary.

Dla katechety głównym i niezastąpionym instrumentem, umożliwiającym poznanie osobowości uczniów jest obserwacja uczestnicząca, realizowana poza katechezą. Uzyskane w toku obserwacji spostrzeżenia pozwolą katechecie lepiej poznać, a przez to także zrozumieć młodzież, dostrzec jej zalety, które nie od razu można zauważyć przy powierzchownej obserwacji, a następnie podjąć konkretne działania ukierunkowane na wzmacnianie pozytywnych cech uczniów i udzielanie pomocy w pracy nad sobą. Pozwoli to także wzmocnić w katechizowanych ich własną samoocenę, co jest szczególnie znaczące dla tych uczniów, którzy odznaczają się niską samooceną, poszukują różnych, często niepożądanych wychowawczo, form akceptacji i dowartościowania.

Należy pamiętać, że wyodrębnione charakterystyczne zachowania typowego ekstrawertyka i introwertyka są tylko schematem, konstrukcją teoretyczną, ułatwiającą poznanie pewnych właściwości katechizowanej młodzieży i ich struktury osobowości. Nie docierają jednak do głębi osobowości. Stąd też wymagają rozpoznania w każdym uczniu jego niepowtarzalności, nawiązania bliskiego kontaktu i wzbudzania zaufania.

Katecheta planując interakcje społeczne powinien uwzględnić bogactwo elementów, składających się na strukturę osobowości młodego człowieka, a z dodatnich cech, jakie przejawiają katechizowani, korzystać

jako z wrodzonych predyspozycji. Wymaga to także od katechety zaakceptowania ujemnych cech uczniów i udzielania im pomocy tak, by w rezultacie posiadanie tych cech mogło być wykorzystane w pozytywny sposób, stosownie do wrodzonych predyspozycji. Młodzież powinna doświadczyć, że ich predyspozycje osobowościowe znajdują się w centrum interakcji katechetycznych. Wszystko to winno być podejmowane w świetle Objawienia Bożego, Ewangelii i nauki Kościoła, co sprawi, że wartości ludzkie – odczytane w świetle wartości Bożych – zostaną zintegrowane ze wszystkimi elementami życia chrześcijańskiego.

Katecheta uwzględniając zachowania charakterystyczne dla ekstrawertyka i introwertyka powinien – organizując różne interakcje społeczne – tworzyć zespoły złożone z osób o różnym usposobieniu oraz uwrażliwiać grupę katechetyczną na bogactwo cech składających się na odrębną, niepowtarzalną strukturę osobowości każdego człowieka. Nieuniknione w tej sytuacji jest stosowanie zróżnicowanych metod dydaktycznych i wychowawczych, ze szczególnym uwzględnieniem metod aktywizujących. Stwarza to okazję do dialogu i współdziałania, a przez to także do poznania młodzieży oraz do nawiązania z nią osobowej relacji, co umożliwi mu dostosowanie do potrzeb i wrodzonych predyspozycji młodzieży, zarówno merytorycznych jak i metodycznych aspektów interakcji społecznych.

Organizując różne interakcje społeczne, stosownie do predyspozycji osobowościowych młodzieży, katecheta powinien pamiętać, że w ramach swojej posługi ma pomagać młodzieży w odkrywaniu prawdziwego wymiaru człowieczeństwa i doprowadzaniu do dojrzałości dyspozycji osobowych, bez których nie jest możliwy autentyczny rozwój wiary.

RIASSUNTO

L'attenzione messa sulla conoscenza delle determinazioni personaliste delle interazioni sociali intrapresi dalla gioventù nella catechesi è una cosa molto importante. La maturità umana e cristiana esige infatti una presa in considerazione degli elementi costitutivi tutta la struttura della personalità umana. Questo infatti era l'argomento della ricerca fatta in articolo presentato, perché la domanda: come influisce la personalità della gioventù sulle interazioni sociali durante la catechesi? È una cosa molto importante per tutti i catechisti. Bisognava perciò dimostrare tutta la panorama del concetto "personalità" e "interazioni sociali". In questo contesto era necessario dimostrare pure l'estroversione – l'intraversione come due poli del principale aspetto della personalità della gioventù catechizzata. Ed allora in questo

contesto è stato analizzato il problema dell'influsso della personalità della gioventù catechizzata nel compiere delle interazioni sociali durante la catechesi. Il tutto è stato arricchito con le conclusioni e con i postulati catechetici.